

Kertoen rakennettu – toimien toteutettu Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin rakentaminen varhaiskasvatuksessa

Elina Weckström

Lectio praecursoria kasvatustieteen väitöskirjaan Kertoen rakennettu – toimien toteutettu: Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin rakentaminen varhaiskasvatuksessa, Itä-Suomen yliopistossa 15.10.2021.

Johdanto

Varhaiskasvatus on lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tueksi järjestettävää toimintaa, jossa osallisuus nähdään yhtenä merkittävimmistä laatuun vaikuttavista tekijöistä (Opetushallitus 2018; Varhaiskasvatuslaki 540/2018; Vlasov ym. 2018). Varhaiskasvatukseen, ja aikaisemmin päivähoiton, laatua on tutkittu kauan. Näkökulmina näissä tutkimuksissa ovat olleet erityisesti varhaiskasvatuksen johtaminen ja jaettu johtajuus (ks. esim. Hujala 2010). Toinen vallitseva näkökulma varhaiskasvatuksen laadun tutkimukseen on ollut henkilöstön toiminta (ks. esim. Vlasov ym. 2018). Varhaiskasvatuksen henkilöstö tekeekin jatkuvasti ratkaisuja ja päätöksiä varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan toteuttamiseksi (Opetushallitus 2018).

Omassa tutkimuksessani lähdin liikkeelle tarkastelemalla päiväkodin toimintaa kokonaisvaltaisesti lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön näkökulmista toimien itse osana tutkittavaa yhteisöä. Tarkastelen tutkimuksessani osallisuutta lasten ja aikuisten kohtaavana ja vastavuoroisena toimintana, jossa kaikilla yhteisön jäsenillä – niin lapsilla kuin aikuisillakin – on mahdollisuus tulla kuulluksi, tehdä aloitteita, ilmaista mielipiteensä ja muuttaa toimintaa (Clark 2005; Kangas 2016; Lipponen ym. 2018). Tutkimuksellani haluan tuoda esille yhden tavan rakentaa sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuuria varhaiskasvatuksessa.

Lapsi yhteisön jäsenenä

Lasten näkökulma varhaiskasvatuksen tutkimuksessa sekä ajatus lapsista tutkimustiedon tuottajina ovat muuttuneet viimeisten vuosikymmenten aikana (esim. Corsaro 2011; Karlsson 2020). Aikaisemmin ajateltiin, että lapset ovat kykenemättömiä vaikuttamaan ympärillään tapahtuviin asioihin ja sen sijaan, että lapset olisivat yhteiskunnan osallistuvia jäseniä, heidän ajateltiin olevan päätöksenteon ulkopuolella ja kasvavan vähitellen osaksi yhteis-

kuntaa. Erityisesti lapsuudentutkimuksen kehittyminen, YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ratifioiminen ja sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen vahvistuminen ovat edistäneet yhteiskunnallisesti lasten ja aikuisten väliin suhteisiin ja valtakäsityksiin liittyvää tutkimusta (Alanen 2009; Lipponen ym. 2018) ja sen myötä vahvistaneet lasten osallisuutta niin arkiympäristöönsä kuin laajemminkin yhteiskuntaan.

Tutkimuksessani tarkastelen lapsuutta sosiokulttuurisen lapsuudentutkimuksen lähtökohdista Allison Jamesin ja Alan Proutin (2003) määrittelemien teesien mukaisesti tunnistuen ja tunnustuen lapsuuden sosiaalisen rakentumisen, tarkastellen lapsuutta osana yhteiskunnallisia prosesseja ja korostaen lasten aktiivista toimijuutta. Aikaisemmin marginaaliin jääneet lasten äänet tulevat yhä useammin kuuluviksi, ja niillä on merkitystä yhteiskunnan eri tasoilla tapahtuvassa päätöksenteossa (Mockler & Groundwater-Smith 2014). Tähän liittyvästä yhteiskunnallisesta muutoksesta konkreettisina esimerkkeinä ovat juuri julkaistut kansallisen lapsistrategian valmisteluun liittyvät käsikirjat lapsivaikutusten arvioinnin tekemiseen (Iivonen & Pollari 2021) ja lasten kuulemiseen (Stenvall ym. 2021).

Lapsikäsitystä on muovannut myös YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimus (1989), joka on osa suomalaista lainsäädäntöä (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991). Lapsen oikeuksien sopimuksen yhteydessä puhutaan ”kolmesta P:stä”. Ne muodostuvat englannin kielen sanoista protection (lapsen oikeus suojeluun), provision (lapsen oikeus osuuteen yhteiskunnan voimavaroista) ja participation (lapsen oikeus osallistua). Lapsen oikeuksien sopimus korostaa lapsen kokonaisvaltaisuutta, lapsen kunnioitusta ja kuuntelua sekä lapsuuden arvoa. Sopimuksen 12. artikla käsittelee lasta aktiivisena toimijana sekä edellyttää lapsen kuulemistä ja lapsen mahdollisuutta ilmaista näkemyksensä itseään koskevissa asioissa (YK 1989). Lapsen oikeudet vievät lapsuutta suotuisalla tavalla pois perinteisestä sukupolvisuhteisiin ja ikään perustuvasta kurin ja valvonnan retoriikasta (Webb 2015).

Paljon on kuitenkin vielä tehtävää. Useat aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että osallisuus ei ole varhaiskasvatuksen velvoittavista asiakirjoista eli varhaiskasvatuslaista, varhaiskasvatussuunnitelman perusteista ja paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista huolimatta vakiintunut osaksi varhaiskasvatuksen päivittäistä arkea (Kangas 2016; Kirby 2020; Sargeant 2018; Virkki 2015). Myös Lastensuojelun Keskusliiton keväällä 2021 tekemän kyselyn mukaan lapset haluavat, että heitä kuullaan erityisesti heidän omista arjen ympäristöissään. Kyselyn mukaan suurin osa lapsista myös ajattelee, että aikuiset tekisivät parempia päätöksiä, jos he ottaisivat lasten mielipiteitä enemmän huomioon (Lastensuojelun keskusliitto 2021). Lasten osallisuuden vahvistamiseksi kaivataankin selkeitä toimintamalleja (Kirby 2020). Tähän tarpeeseen vastatakseni olen tutkimuksessani luonut sosiaalisesti kestävän osallisuuden toimintakulttuurin mallin, jonka avulla osallisuutta voidaan vahvistaa varhaiskasvatuksessa ja muissa yhteisöissä.

Osallisuuden puolesta ja vastaan

Osallisuuden tärkeyttä on perusteltu muun muassa lasten vähentyneellä omaehtoisella ajalla (Hohti & Karlsson 2014). Lasten erilaisissa instituutioissa viettämä aika on lisääntynyt, minkä seurauksena lapset viettävät aikaisempaa enemmän aikaa aikuiskeskeisesti ohjatussa toiminnassa, jossa lapset eivät välttämättä pääse tekemään itsenäisiä päätöksiä ja tarkastelemaan niiden seurauksia.

Osallisuus on moniulotteisena käsitteenä saanut osakseen myös kritiikkiä (James 2007; Karlsson 2020; Valentine 2011). Kritiikki kohdistuu usein ajatukseen, että osallisuuden myötä lapsi joutuu liian varhain vastuuseen suurista asioista ja niiden seurauksista. Suojel-

lessaan lasta liian suurelta vastuulta kriitikot kuitenkin saattavat jopa estää lapsen vaikutusmahdollisuudet itseensä ja omaan elinympäristöönsä liittyvissä asioissa. Tämä on lapsen osallisuuden kannalta ristiriitaista, sillä osallisuus on aina myös tunnetta siitä, että on pystyvä ja tärkeä osa yhteisöä (Karlsson ym. 2018). Toinen kritiikkiä herättävä näkökulma on, että lasten osallisuus tekee lapsista mielivaltaisesti käyttäytyviä tyranneja, joiden toimintaan aikuiset eivät voi puuttua. Osallisuudella ei kuitenkaan tarkoiteta loputonta lapsen toiveiden täyttämistä vaan kaikkien yhteisön jäsenten kuuntelemista, yhteisiä sopimuksia ja yhteistä päätöksentekoa, jossa sekä lapset että aikuiset ovat aktiivisia ja tuovat omat näkökulmansa ja ajatuksensa yhteisesti jaettavaksi tiedoksi (Thomas 2007; Turja 2011; Weckström ym. 2017).

Tieto, identiteetti ja kulttuuri siis rakentuvat lasten ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa, joten aikuisten on tultava osallisiksi lapsen tiedon sisällöistä ja tietoisiksi siitä, mitä lapset ajattelevat, tietävät ja ymmärtävät (Niikko 2009). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018) lasten oppiminen perustuu sosiokulttuurisen oppimiskäsitteen mukaisesti lasten osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen kulttuurisesti rikkaissa toimintaympäristöissä, joissa oppimisen lähtökohtina ovat lasten aiemmat kokemukset, kiinnostuksen kohteet ja osaaminen. Yhteisöllisesti tarkasteltuna osallisuus ei siis ole liian suuren vastuun siirtämistä lapselle. Huomionarvoista on, että juuri lapset ajattelevatkin osallisuuden olevan yhteisöllistä toimintaa, kun taas aikuiset ajattelevat sen olevan yksilöllistä (Virkki 2015).

Osallisuuden yhteisöllisyys ja kokonaisvaltaisuus saivat minut tarkastelemaan tutkimuksessani osallisuutta toimintakulttuurin tasolla. Ymmärsin, että osallisuus ei ole yksittäisiä menetelmiä vaan pikemminkin tapa olla läsnä ja kohdata toiset ihmiset. Lisäksi haluni nähdä osallisuus pysyvänä osana varhaiskasvatuksen arkea toi tutkimukseen mukaan sosiaalisen kestävyuden ulottuvuuden. Väitöstutkimuksessani tutkin lasten osallisuutta lasten ja ikäihmisten kerhotoiminnassa sekä varhaiskasvatuksessa yhdessä lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Tutkimuksen tavoitteena oli analysoida lasten osallisuutta vahvistavia käytäntöjä lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön tuottaman aineiston avulla. Tutkimustulosten pohjalta muodostin käsitteellisen mallin sosiaalisesti kestävästä osallisuuden toimintakulttuurin rakentamisesta varhaiskasvatuksessa.

Sosiaalinen kestävyys osana varhaiskasvatusta

Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuuri edistää tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta sekä ehkäisee syrjäytymistä (Weckström ym. 2017; 2021a; 2021b; myös YK 2015). YK:n laatima kestävä kehityksen asiakirja Agenda 2030 (YK 2015) haastaa pohtimaan, miten kestävä kehitys näyttäytyy kehitteillä olevissa prosesseissa. Kestävä kehityksen mukainen toiminta on mainittu myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018).

Sosiaalisella kestävyydellä tarkoitetaan ihmisarvosta kiinnipitämistä (Salonen 2010; YK 2015). Professori Arto O. Salonen (2010) määrittelee kestävästä kehitystä neljän eettisen periaatteen avulla. Periaatteet ovat ihmisoikeudet, yhteinen moraalinen, oikeudenmukaisuus ja maailmankuvat (Salonen, 2010). Kestävästä kehityksestä edistettäessä tulee pyrkiä kokonaisvaltaiseen kulttuuriseen muutokseen ja hyvinvoinnin lisääntymiseen (YK 2015). Koulutuksella katsotaan olevan keskeinen sija kestävä kehityksen kolmen ulottuvuuden – sosiaalisen, ekologisen ja taloudellisen kestävyuden – toteutumisessa, ja toisaalta koulutuksellinen tasa-arvo on yksi sosiaalisen kestävyuden tavoitteista (YK 2015).

Huolimatta lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta tavoittelevasta suomalaisesta koulutusjärjestelmästä, johon kuuluvat lasten subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen sekä maksuton esi-, perus- ja toisen asteen opetus, juuri julkaistuissa kouluterveyskyselyn tuloksissa suomalaiset koululaiset kokevat aiempaa enemmän yksinäisyyttä (Helakorpi & Kivimäki 2021). Myös Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen Karvin (Juutinen ym. 2021) viimeisimmät arviointitulokset viisivuotiaiden pedagogiikasta antavat viitteitä, että lasten osallistuminen toiminnan suunnitteluun ja arviointiin sekä työtapojen valintaan toteutuvat muita asioita heikommin. Vastaava tilanne on myös kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden tukemisessa (Juutinen ym. 2021). Näistä tuloksista voidaan päätellä, että sosiaalinen kestävyys ei toteudu varhaiskasvatuksen lapsiryhmissä parhaalla mahdollisella tavalla.

Varhaiskasvatus on merkittävä ajanjakso tukea lasten kasvamista kestävyteen liittyviin arvoihin (Wals 2017). Sosiaalisen kestävyuden myötä tulevilla sukupolvilla on mahdollisuus elää yhdessä erilaisissa yhteiskunnissa (Boldermo & Ødegaard 2019). Padovanin (2008) mukaan sosiaalisesti kestävässä yhteiskunnassa sen jäsenet voivat vahvistaa yhteisesti jaettujen kokemusten avulla sosiaalista pääomaansa eli suhteiden verkostoa ja osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Sosiaalinen pääoma auttaa myös integroitumaan yhteiskuntaan ja ehkäisee näin syrjäytymistä.

Tutkimuksessani sosiaalinen kestävyys dynaamisena ja ajassa muuttuvana käsitteenä kuvaa hyvin toimintakulttuurin tasolle juurtunutta osallisuutta, jossa edistetään yhteisöllisyyttä yksilöllisyyden sijaan. Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuuri käsittää lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön väliset suhteet niin, että kaikilla on mahdollisuus aktiiviseen toimijuuteen. Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuuri kytkeytyy relationaaliseen lähestymistapaan, jossa kaikilla yhteisön toimijoilla on rooli yhteisön toiminnan rakentamisessa ja yhteisössä vallitsevan tiedon muotoilussa (Kirby 2020; Kirby ym. 2003; Schoenmakers 2015). Relationaalisuus ilmenee kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä, jossa yhteisön jäsenet ovat subjekteina johonkin kuuluvia tai kuulumattomia (esim. Juutinen ym. 2018).

Dosentti Liisa Karlssonin (2020) mukaan toiminta ja tieto kietoutuvat paikkaan, aikaan ja toisiin yhteisön jäseniin. Tämän lisäksi yhteisöllisesti tuotettu tieto luo rakenteita sosiaaliselle keskinäiselle riippuvuudelle ja helpottaa osallistujia sitoutumaan yhteisesti määriteltyihin tavoitteisiin (Granrusten 2020; Schoenmakers 2015; Uhl-Bien 2011). Tästä syystä itseä ja muita ei voi sosiaalisesti kestävässä osallisuuden toimintakulttuurissa erottaa toisistaan, vaan osallistujien positio vaihtuu yksilöllisestä minusta yhteisölliseksi meiksi (Puroila & Haho 2017; Uhl-Bien 2011) – tutkimukseni tulosten mukaan yhteisölliseksi me-narratiiviksi.

Lapset aktiivisina toimijoina ja tiedon tuottajina

Lasten näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalisesti kestäväällä osallisuuden toimintakulttuurilla on yhteys kuulumisen tunteeseen, hyväksytyksi tulemiseen, hyvinvointiin ja demokratiaan osallistumiseen (Juutinen 2015; Leinonen & Venninen 2012; Theobald & Kultti 2012; Webb & Crossouard 2015).

Tutkimuksessani lasten ymmärrys omasta tietämisestään ja kyvykkyydestään tuli hyvin esille keskustellessamme tutkimisesta ja tiedon tuottamisesta aamupiirissä. Käydään seuraavan kertomuksen avulla pikaisella vierailulla päiväkodissa:

Kerron lapsille työstäni tutkijana ja siitä, että olen kiinnostunut kertomaan muille ihmisille, millaista päiväkodissa on. Kysyn lapsilta, kenellä heidän mielestään on tietoa päiväkodin elämästä. ”Aikuisilla”, vastaa Joona saman tien. Kysyn, olisiko muilla tietoa. ”Sulla”, sanoo Väinö. Näin on – minä ja muut aikuiset tiedämme aika paljon, mutta emme kaikkea. Kysyn, vieläkö olisi muita, jotka tietävät päiväkodin elämästä. ”Vanhemmat”, sanoo Salla. Juttelemme hetken lasten näkemyksistä. Tietävätkö vanhemmat tosiaan? Veera osaa jäsentää asiaa niin, että vanhemmat tietävät sen, mitä heille kerrotaan. He eivät ole päiväkodissa. Jatkamme siis pohdintoja. Kysyn, olisiko päiväkodissa vielä joku, joka elää tätä päiväkodin elämää ihan joka päivä. ”No, me lapset”, oivaltaa Valtteri. Kysyn, onko heillä tietoa päiväkodin arjesta? ”Joo”, kaikki vastaavat yhteen ääneen. Kerron olevani samaa mieltä. Minunkin mielestäni he tietävät erinomaisesti päiväkodin arjesta. Niin paljon, että minä tarvitsisin heidän apuaan tutkimuksen tekemisessä. (Elinan tutkimuspäiväkirja, syyskuu 2016.)

Esimerkki osoittaa, että sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin rakentaminen on aktiivista toimintaa, joka edellyttää uutta ajattelutapaa niin lapsilta kuin varhaiskasvatuksen henkilöstöltäkin. Lapsillekin saattaa olla uutta, että heidän mielipiteistään ollaan kiinnostuneita ja että he voivat osallistua päätöksentekoon.

Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin malli

Tutkimustulosten pohjalta luomani mallin mukaisesti sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin rakentaminen sisältää useita erilaisia elementtejä, joiden painotus vaihtelee varhaiskasvatuksen eri toiminnoissa, eri ajankohtina ja eri-ikäisten lasten kanssa toimitaessa. Mallin perustana on me-narratiivi, joka tarkoittaa yhteisöllisyyden rakentamista, yhteisiä kertomuksia sekä kaikkien ryhmän jäsenten, niin lasten kuin aikuisten, aktiivista ja sensitiivistä läsnäoloa.

Tulosteni mukaan edellytykset osallisuuden toteutumiselle luodaan päiväkodin johtajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön vuoropuhelussa. Osallisuuden vahvistaminen edellyttää muun muassa yhteisesti jaettua lapsikäsitystä aktiivisesta, osallistuvasta lapsesta. Se edellyttää myös halua reflektoida omaa toimintaa kriittisesti sekä sitoutumista totuttujen toimintatapojen, varhaiskasvatuksen päivittäisten rutiinien sekä lasten ja aikuisten välisten vuorovaikutustapojen muuttamiseen. Tutkimukseni tulokset osoittavat, että omasta ammatillisesta kehittymisestä kiinni pitäminen auttaa seuraamaan aikaa ja ajassa tapahtuvia muutoksia. Tiedän, että työ päiväkodissa ei ole varhaiskasvatuksen henkilöstölle helppoa, ja uusien asioiden omaksuminen vie aikaa. Myös työn vaatimukset ovat viime vuosina lisääntyneet. Tutkimukseni ja lukuisat käytännön esimerkit kuitenkin osoittavat, että lasten osallisuuden vahvistamiseen liittyvä muutos on mahdollinen, ja se jopa lisää työn mielekkyyttä ja työhön sitoutumista.

Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin mallin mukaan lasten ja aikuisten yhteisessä toiminnassa osallisuuden tavoitetilana ovat turvallisuuden, ilmapiiriin ja toimintaan liittyvät tekijät. Näitä ovat esimerkiksi kaikkien ryhmän jäsenten sensitiivinen huomioiminen, kiireettömyys, yhteinen huumori ja toimintaan osallistumisen vapaaehtoisuus.

Osallisuutta vahvistavana työkaluna mallissa on projektiperustaisesti etenevä kehä, jossa lapset ja aikuiset lähtevät yhdessä liikkeelle lapsen tai aikuisen esittämästä alkuideasta ja

etenevät sadutuksen avulla yhteiseen kerronnalliseen leikkiin, toiminnan kokoavaan päätösjuhlaan ja toiminnan muisteluun. Lapset ovat taitavia suunnittelemaan toimintaa, kun vain aikuisina maltamme pysähtyä kuuntelemaan ja uskallamme heittäytyä heidän aloitteisiinsa. Saatamme löytää itsemme seikkailusta, johon oma mielikuvituksemme ei olisi koskaan yltänyt. Poiketaan vielä hetkeksi seuraamaan, mitä päiväkodissa tapahtuu:

Otin tyhjän valkoisen paperin ja istuin Mustekalojen kanssa pohtimaan, mitä mustan helmen salaisuudessa tapahtuisi seuraavaksi. Lapset etunenässä Tuuli, Anni, Maija ja Inka lähtivät ideoimaan tarinaa eteenpäin. Lapsilla oli selkeä suunnitelma tapahtumista. Tein heidän ideoistaan mind mapia paperille. Lapset ideoivat, että seuraavaksi meidän täytyy etsiä musta helmi ja viedä se avaruusaluksella yhdessä tytön kanssa avaruuteen. Keskustelu oli pitkä ja polveileva, mutta yksimielisesti tarina eteni niin, että minun pitää samana iltana etsiä yliopistolta Yksisilmäisen ketun viestiä tai vihjettä ja varoa Vakooja varista, joka yrittää estää Yksisilmäisen ketun hyvän auttamisyhteyden. Viestin avulla löydämme helmen ja sitten rakennamme pahvista avaruusaluksen, jolla menemme avaruuteen viemään helmen ja tytön takaisin. Olimme kaikki tyytyväisiä. Seuraavien päivien toiminta oli suunniteltu yhdessä. (Elinan tutkimuspäiväkirja, syyskuu 2015.)

Äskeinen kertomus osoittaa, miten lasten kerronta etenee ja miten siihen nivoutuvat yksin, yhdessä ja mielikuvituksessa koetut asiat kotoa ja päiväkodista, jopa yliopistolta. Minun ja työparini vastuulle jäi varmistaa, että suunnitelma etenee ja että emme täytä aikaa omilla suunnitelmillamme, mutta pedagogisella osaamisella saamme nivottua yhteiseen toimintaan myös lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjattuja tavoitteita kuten kaveritaitojen vahvistamista, lukumäärien hahmottamista, rytmiikkaa ja silmäkäsi koordinaatiota. Toimintakulttuurin muutos edellyttää tietoista, pitkäjänteistä työtä osallisuuden vahvistamiseksi varhaiskasvatuksen pedagogisissa ratkaisuissa, lasten ja henkilöstön välisissä suhteissa ja henkilöstön päivittäisissä valinnoissa.

Väitöskirja

Weckström, Elina 2021. *Kertoen rakennettu – toimien toteutettu: Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin rakentaminen varhaiskasvatuksessa*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4288-3>

Kirjallisuus

- Alanen, Leena 2009. Generational order. Teoksessa Qvortrup, Jens, Corsaro, William A. & Honig, Michael-Sebastian (toim.), *The Palgrave handbook of childhood studies*. London: Palgrave Macmillan, 159–174.
- Boldermo, Sidsel & Ødegaard, Elin Eriksen 2019. What about the migrant children? The state-of-the-art in research claiming social sustainability. *Sustainability* 11 (2), 459. <https://doi.org/10.3390/su11020459>

- Clark, Alison 2005. Listening to and involving young children: A review of research and practice. *Early Child Development and Care* 6 (175), 489–505. <https://doi.org/10.1080/03004430500131288>
- Corsaro, William A. 2011. *The Sociology of Childhood* (3. painos). London: Sage.
- Granrusten, Per Tore 2020. Developing a learning organization – creating a common culture of knowledge sharing – an action research project in an early childhood centre in Norway. Teoksessa Strehmel, Petra, Heikka, Johanna, Hujala, Eeva, Rodd, Jillian & Waniganayake, Manjula (toim.), *Leadership in Early Education in Times of Change*. Opladen, Berlin, Toronto: Verlag Barbara Budrich, 138–153. <https://doi.org/10.3224/8474219912>
- Helakorpi, Satu & Kivimäki, Hanne 2021. *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021091446139>
- Hohti, Riikka & Karlsson, Liisa 2014. Lollipop stories: Listening to children’s voices in the classroom and narrative ethnographical research. *Childhood* 21 (4), 548–562. <https://doi.org/10.1177/0907568213496655>
- Hujala, Eeva 2011. Johtaminen laadun tuottajana. Teoksessa *Näkymätön näkyväksi. Varhaiskasvatustutkimuksen kansallisen kutsuseminaarin 2010 kooste*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 50–51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3128-2>
- Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi 2021. *Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>
- James, Allison 2007. Giving voice to children’s voices: Practices and problems, pitfalls and potentials. *American Anthropologist* 109 (2), 261–272. <https://doi.org/10.1525/aa.2007.109.2.261>
- James, Allison & Prout, Alan 2003. *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer Press. <https://doi.org/10.4324/9780203362600>
- Juutinen, Jaana 2015. Lasten yhteenkuuluvuuden rakentuminen päiväkotiarjen pienissä kertomuksissa. *Journal of Early Childhood Education Research* 4 (2), 159–179.
- Juutinen, Jaana, Puroila, Anna-Maija & Johansson, Eva 2018. ”There Is No Room for You!” The Politics of Belonging in Children’s Play Situations. Teoksessa Johansson, Eva, Emilson, Anette & Puroila, Anna-Maija (toim.), *Values Education in Early Childhood Settings: concepts, approaches and practices*. Cham: Springer, 249–264. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75559-5_15
- Juutinen, Jaana, Siippainen, Anna, Marjanen, Jukka, Sarkkinen, Tuomas, Lundkvist, Marina, Mykkänen, Arttu, Raitala, Maarit, Rissanen, Mari-Jatta & Ruokonen, Inkeri 2021. *Pedagogisia jatkumoa ja ilmaisun iloa! Viisivuotiaiden pedagogiikka ja taito- ja taidekasvatuksen nykytila varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi [www-lähde]. < https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/05/KARVI_9_2021.pdf > (Luettu 14.10.2021).
- Kangas, Jonna 2016. *Enhancing children’s participation in early childhood education through the participatory pedagogy*. Helsinki: University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1833-2>
- Karlsson, Liisa 2020. Studies of Child Perspectives in Methodology and Practice with ”Osallisuus” as a Finnish Approach to Children’s Reciprocal Cultural Participation. Teoksessa Eriksen Ødegaard, Elin & Spord Borgen, Jorunn (toim.), *Childhood cultures in transformation: 30 years of the UN Convention of the Rights of the Child in action*. Brill/Sense, 246–273. https://doi.org/10.1163/9789004445666_013

- Karlsson, Liisa, Weckström, Elina & Lastikka, Anna-Leena 2018. Osallisuuden toimintakulttuuria rakentamassa sadutusmenetelmällä. Teoksessa Kangas, Jonna, Vlasov, Jannina, Fonsén, Elina & Heikka, Johanna (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2: Suunnittelu, toteutus ja kehittäminen*. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry, 94–119.
- Kirby, Perpetua 2020. Children’s agency in the modern primary classroom. *Children & Society* 34 (1), 17–30. <https://doi.org/10.1111/chso.12357>
- Kirby, Perpetua, Lanyon, Claire, Cronin, Kathleen & Sinclair, Ruth 2003. *Building a culture of participation. Involving children and young people in policy, service planning, delivery and evaluation*. Nottingham: Department for Education and Skills.
- Lastensuojelun keskusliitto 2021. *Lapsen oikeudet lasten silmin*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto [www-lähde]. < <https://www.lskl.fi/artikkelit/lapsen-oikeudet-lasten-silmin-2021/> > (Luettu 14.10.2021).
- Leinonen, Jonna & Venninen, Tuulikki 2012. Designing learning experiences together with children. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 45, 466–474. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.06.583>
- Lipponen, Lasse, Kumpulainen, Kristiina & Paananen, Maiju 2018. Children’s perspective to curriculum work: Meaningful moments in Finnish early childhood education. Teoksessa Flerer, Marilyn & van Oers, Bert (toim.), *International Handbook of Early Childhood Education*. Cham: Springer, 1265–1277. https://doi.org/10.1007/978-94-024-0927-7_65
- Mockler, Nicole & Groundwater-Smith, Susan 2014. *Engaging with student voice in research, education and community: Beyond legitimization and guardianship*. Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-01985-7>
- Niikko, Anneli 2009. Varhaiskasvatuksessa lapsikeskeisyyden perusta on monitieteisessä ajattelussa. *Kasvatus* 40 (1), 69–82.
- Opetushallitus 2018. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Helsinki: Opetushallitus [www-lähde]. < https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf > (Luettu 10.10.2021).
- Padovan, Dario 2017. Social capital, lifestyles and consumption patterns. Teoksessa Tukker, Arnold, Charter, Martin, Vezzoli, Carlo, Sto, Eivind & Anderson, Maj Munch (toim.), *System Innovation for Sustainability 1: Perspectives on Radical Changes to Sustainable Consumption and Production*. New York: Routledge, 271–287.
- Puroila, Anna-Maija & Haho, Annu. 2017. Moral Functioning: Navigating the Messy Landscape of Values in Finnish Preschools. *Scandinavian Journal of Educational Research* 61 (5), 540–554. <https://doi.org/10.1080/00313831.2016.1172499>
- Salonen, Arto O. 2010. *Kestävä kehitys globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena*. Helsinki: University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6535-4>
- Sargeant, Jonathon 2018. Towards Voice-Inclusive Practice: Finding the Sustainability of Participation in Realising the Child’s Rights in Education. *Children & Society* 32 (4), 314–324. <https://doi.org/10.1111/chso.12247>
- Schoenmakers, Loek 2015. Educational Change: A Relational Approach. Teoksessa Scott, David & Hargreaves, Eleanore (toim.), *SAGE Handbook of Learning*. London: Sage, 213–226.
- Stenvall, Elina, Tiitinen, Laura, Saarinen, Laura, Pollari, Pasi & Sirtamo, Jukka 2021. *Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-405-7>

- Theobald, Maryanne & Kultti, Anne 2012. Investigating child participation in the everyday talk of a teacher and children in a preparatory year. *Contemporary Issues in Early Childhood* 13 (3), 210–225. <https://doi.org/10.2304/ciec.2012.13.3.210>
- Thomas, Nigel 2007. Towards a theory of children's participation. *The International Journal of Children's Rights* 15 (2), 199–218. <https://doi.org/10.1163/092755607X206489>
- Turja, Leena 2011. *Lapset osallisina — kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Varhaiskasvatus tänään*. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry. [www-lähde]. < <https://ecefaf.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf> > (Luettu 13.3.2022).
- Uhl-Bien Mary 2011. Relational Leadership Theory: Exploring the Social Processes of Leadership and Organizing. Teoksessa Werhane, Patricia & Painter-Morland, Mollie (toim.), *Leadership, Gender, and Organization. Issues in Business Ethics*. Cham: Springer, 75–108. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9014-0_7
- Valentine, Kylie (2011). Accounting for Agency. *Children & Society* 25, 347–358. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2009.00279.x>
- Varhaiskasvatuslaki 2018. 13.7.2018/540. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö [www-lähde]. < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540> > (Luettu 10.10.2021).
- Virkki, Päivi 2015. *Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä*. Savonlinna: University of Eastern Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1735-5>
- Vlasov, Janniina, Salminen, Jenni, Repo, Laura, Karila, Kirsi, Kinnunen, Susanna, Mattila, Virpi, Nukarinen, Thomas, Parrila, Sanna & Sulonen, Hanna 2018. *Varhaiskasvatuksen laadunarvioinnin perusteet ja suositukset*. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi [www-lähde]. < https://karvi.fi/app/uploads/2018/10/KARVI_2418.pdf > (Luettu 10.10.2021).
- Wals, Arjen E. J. 2017. Sustainability by Default: Co-creating Care and Relationality Through Early Childhood Education. *International Journal of Early Childhood* 49 (2), 155–164. <https://doi.org/10.1007/s13158-017-0193-5>
- Webb, Rebecca 2015. Negotiating the "3Rs": deconstructing the politics of "Rights, Respect and Responsibility" in one English Primary School. Teoksessa Dragonas, Thalia, Gergen, Kenneth, McNamee, Sheila, & Tseliou, Eleftheria (toim.), *Education as Social Construction: Contributions to Theory, Research and Practice*. Ohio: Taos Institute Publication, 283–296.
- Webb, Rebecca & Crossouard, Barbara 2015. Learners, politics and education. Teoksessa Scott, David & Hargreaves, Eleanore (toim.), *SAGE Handbook of Learning*. London: Sage, 169–178. <https://doi.org/10.4135/9781473915213.n16>
- Weckström, Elina, Jääskeläinen, Visa, Ruokonen, Inkeri, Karlsson, Liisa & Ruismäki, Heikki 2017. Steps together: Children's experiences of participation in club activities with the elderly. *Journal of Intergenerational Relationships* 15 (3), 273–289. <https://doi.org/10.1080/15350770.2017.1330063>
- Weckström, Elina, Karlsson, Liisa, Pöllänen, Sinikka & Lastikka, Anna-Leena 2021a. Creating a Culture of Participation: Early Childhood Education and Care Educators in the Face of Change. *Children & Society* 35 (4), 503–518. <https://doi.org/10.1111/chso.12414>
- Weckström, Elina, Lastikka, Anna-Leena, Karlsson, Liisa & Pöllänen, Sinikka 2021b. Enhancing a Culture of Participation in Early Childhood Education and Care through Narrative Activities and Project-based Practices. *Journal of Early Childhood Education Research* 10 (1), 6–32.

- Yhdistyneet kansakunnat 1989. Lapsen oikeuksien yleissopimus [www-lähde]. < https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf > (Luettu 13.3.2022).
- Yhdistyneet kansakunnat 2015. Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development A/RES/70/1. [www-lähde]. < <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> > (Luettu 10.10.2021).
- Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991 [www-lähde]. < https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 > (Luettu 10.10.2021).

KT Elina Weckström työskentelee erikoistutkijana (ma.) lapsiasiavaltuutetun toimistossa.